

**Марк Аврелій.
Імператор-стоїк**

КУПИТИ

Познайомтеся зі світом римського імператора Марка Аврелія та величезними випробуваннями, з якими він зіткнувся та які подолав за допомогою філософії стоїків!

Видання «Марк Аврелій. Імператор-стоїк» оживляє Марка Аврелія (121–180 н. е.) для нового покоління читачів, досліджуючи захоплюючу психологічну подорож імператора. Дональд Робертсон досліджує стосунки Марка з ключовими фігурами його життя, такими як його мати Доміція Луцилла та імператор Адріан, а також з його наставниками-стоїками. Він спирається на «Роздуми та листування Марка Аврелія», досліджує дії імператора, детально описані в «Історії Августів» та інших стародавніх текстах.

Марк Аврелій намагався узгодити свою філософію та моральні цінності з політичним тиском, з яким він зіткнувся як імператор на піку могутності Риму. Робертсон досліджує ставлення Марка до рабства та моральну дилему, яку породжує захоплення ворогів під час війни; його ставлення до жінок; роль стоїцизму у формуванні його реакції на загрозу громадянської війни; ставлення до християн під його правлінням; і призначення його горезвісного сина Коммода його наступником.

Робертсон майстерно поєднує подорож самопізнання Марка як філософа із зовнішніми подіями його життя як римського імператора.

Зміст

Про істину в «Роздумах»	
Розділ перший Мати цезаря	
Розділ другий Філософ Веріссімус	
Розділ третій Грецький вишкіл	
Розділ четвертий Мстивість Адріана	
Розділ п'ятий Смерть Адріана	
Розділ шостий Учень Антоніна	
Розділ сьомий Учень Рустіка	
Розділ восьмий Два імператори	
Розділ дев'ятий Партянське вторгнення	
Розділ десятий Війна Луція Вера	
Розділ одинадцятий Партікус Максимус	
Розділ дванадцятий Антонінова чума	
Розділ тринадцятий Війна багатьох народів	
Розділ чотирнадцятий Германік	
Розділ п'ятнадцятий Сарматик	
Розділ шістнадцятий Кассій-узурпатор	
Розділ сімнадцятий Громадянська війна	
Розділ вісімнадцятий Призахідне сонце	
Епілог Зала таємниць	
Хронологія	
Генеалогія	
Подяки	
Примітки до джерел	
Бібліографія	
Примітки	

Пролог

Про істину в «Роздумах»

Серце Марка Аврелія не було кам'яним. Діставши звістку про смерть одного зі своїх найулюбленіших наставників, молодий цезар був приголомшений, а його щоками котилися сльози — можливо, він навіть почав бити себе в груди і рвати на собі одяг від горя. Палацові слуги, боячись, що від такого публічного прояву неприборканих емоцій його репутація може постраждати, кинулися до нього, аби стримати. Названий батько Марка Аврелія, імператор Антонін Пій, вдумлива й лагідна людина, жестом наказав їм відступити. Він прошепотів: «Нехай він хоч раз побуде просто людиною, бо ні філософія, ні імперія не відбирають у людини природних почуттів»*.

Такі прояви емоцій не були чимось незвичним для Марка. До нас дійшли відомості про те, як у свої п'ятдесят років він, уже будучи імператором, зворушився до сліз, коли захисник у своїй промові виголосив: «Блаженні ті, хто померли під час чуми!»?. Наприкінці свого життя імператор також плакав, цього разу над листом, у якому повідомляли, що катастрофічний землетрус зрівняв із землею місто Смірну (сучасний Ізмір, що в Туреччині). Його сльози просочили пергамент на словах.

«Вона стала пустелею, через яку дмуть західні вітри». Марк був людиною, здатною спізнати сильне горе й, можливо, саме тому все життя вправлявся у філософських студіях: він усвідомив, що хоч великий правитель може відчувати горе або гнів, та не повинен дозволяти сильним емоціям затьмарювати своїх суджень.

В особистих нотатках, відомих сьогодні як «Роздуми», Марк неодноразово повертається до головного питання: як не дати пристрастям заволодіти розумом? Якщо ми зосередимося на тому, що маємо, і щомоментно слідуватимемо розуму «з героїчною істиною в кожному слові», то досягнемо мети життя. Сторінки «Роздумів» показують, що їхній автор знову і знову намагається зберегти раціональне й гранично відверте ставлення до найтривожніших подій життя, від особистих трагедій, як-от

втрата улюбленого наставника, до міждержавних катастроф, на кшталт великих воєн, з якими Рим зіткнувся у час його імператорства.

І то була не просто книжна, чи пак академічна філософія, а радше спосіб життя. Любов до істини стала для Марка ледь не релігією. Божественну природу всесвіту й усього, що існує, він ототожнював з первісною богинею на ім'я Істина, або Алетея. Брехуни й самообдурені самі винні у своїй нечестивості, оскільки протиставляють себе божественній природі. Натомість філософ, який живе у згоді з істиною, «подібний до жерця і служителя богів». Та й справді, римський імператор обіймав посаду верховного жерця (*pontifex maximus*). Марк, безперечно, вважав свою відданість філософській істині невіддільною частиною виконання релігійних обов'язків, як приватна особа і як очільник держави.

До того ж він був дослідником людської природи, а його пошук істини поширювався й на життя інших людей, що навіть спонукало його до експериментів з написанням біографій.

В юнацькі роки він звернувся по пораду до свого вчителя риторики стосовно методів для написання якоїсь історії. Окрім власних спогадів, він почав працювати над «Діяннями стародавніх греків і римлян», хоча врешті закинув обидва ці задуми".

Вивчення характерів інших людей стало для нього споглядальною справою; як він пише в «Роздумах»: «Привчи себе уважно прислухатися до того, що говорить інший, і якщо змога, поринь у думки мовця»*. Тож, можливо, саме через твори Марка Аврелія нам вдасться побачити, як розвивався його характер. Бадьорі й доброзичливі листи його юності розповідають переважно про вивчення риторики та різні дрібниці повсякденного життя — біль і страждання, родинні вакації, чвари між його друзями. Важко пов'язати їх з автором «Роздумів», написаних десятиліттями пізніше, які звучать значно врочистіше і вдумливіше. (Хоча, до певної міри, такої різниці варто було очікувати, оскільки «Роздуми» — зовсім інший тип письма.) Можливо, ми зауважимо зміни характеру, вивчаючи його різні скульптурні зображення, створені за життя. На одних він у розквіті сил супить брови, ніби розмірковує над проблемою з логіки, що її якраз вивчає. На інших його очі мрійливо зведені, начебто у

спогляданні небес. У статуях, що зображають імператора наприкінці життя, його погляд спрямований уперед, а обличчя набуває виразу урочистої смиренності. Перше відповідає філософу-початківцю, друге — досвідченому воєначальнику, який переживав війну за війною і став свідком жахливої моровиці.

Однак, якщо ми збираємося проникнути у свідомість імператора-стоїка, нам варто ретельно розглянути свідчення про його думки і вчинки. Марк дотримувався філософії, яка суттєво відрізняється від панівних цінностей будь-якого сучасного суспільства. Деякі з його недавніх біографів дещо зневажливо ставляться до стоїчної філософії, яка відіграла таку важливу роль у його житті: «Важко уявити більш зарозуміле, нелюдське, буркитливе й загалом відразливе вчення [ніж стоїцизм], — глузує один з них, — але цілком зрозуміло, чому ця програма приваблювала Марка Аврелія». Такий погляд на стоїцизм є карикатурою, заснованою на популярних хибних уявленнях, і він не дає цій філософії справедливої оцінки. В античному світі стоїцизм процвітав протягом п'яти століть, а про переваги та привабливість цього вчення говорили численні його прихильники. Сьогодні тисячі психологічних досліджень надають наукові докази ефективності сучасної когнітивної психотерапії, яка від самого початку надихалася стоїками¹. Багато сучасних читачів так само знаходять у стоїцизмі філософію, здатну глибоко змінити життя — філософію, яка дає змогу прожити певні емоції, а не просто позбуватися від них усіх.

Спроба написати біографію Марка Аврелія без належної уваги до впливу стоїцизму була б такою само абсурдною, як спроба писати про святого Августина, ігноруючи його християнську віру. Марк переживав як моральне, так і терапевтичне самовдосконалення. Годі збагнути його характер, не з'ясувавши, чому стоїцизм став для нього таким важливим і як він впливав на його вчинки. Тому в цій книжці я прагну поєднати свідчення про його переконання й цінності, які можна відшукати в приватних нотатках і листах, зі свідченнями про його вчинки, відомі нам із творів римських істориків та інших античних джерел.

Рекомендована література



[Розмисли. Наодинці з собою](#)

Перейти до категорії
Біографії і мемуари

ridmi
ТВІЙ УЛЮБЛЕНИЙ КНИЖКОВИЙ

КУПИТИ